

Med jakten som levebröd

- historien om Anders Petrén

Daniel Johansson, Skogsingenjörsprogrammet 01-04

Inledning

Jakten har i alla tider varit viktig för människan. Längre var människan direkt beroende av god jaktlycka för sin dagliga överlevnad. Allt eftersom samhället har utvecklats har betydelsen av jakten minskat. Fortfarande kittlar den dock både fantasi och nerver hos människor över hela världen. Intresset för jakten är starkt. Bara här i Sverige finns ca 270 000 jägare¹. Hos en del av dessa är intresset så starkt att de i likhet med stenåldersmänniskan livnär sig på jakt. En av dem är Anders Petrén, och det här är en skildring över hur han kom att välja att jobba med jakt och över hans liv som yrkesjägare. Rapporten bygger på en intervju med Anders.

Uppväxten

1951 hände något speciellt på gården Svartsjölandet, beläget på en ö i Mälaren, Anders Petrén föddes. På Svartsjölandet skulle han även växa upp, och introduceras till vad som skulle komma att bli hans livs passion: jakten! Att jakten var en stor del av hans uppväxt råder inget tvivel om. Hela hans familj var mycket intresserade och aktiva jägare. Mest ägnade man sig åt jakt med drivande hundar², med stövare efter hare och med drever efter rådjur. När Anders fick följa med på jakt för första gången var han endast 2 månader gammal. Första uppsättningen jaktkläder införskaffades vid 2 års ålder. Från denna ringa ålder deltog han i princip i alla jakter där någon av hans äldre släktingar deltog.

När Anders vid 7 års ålder som vanligt följde sin far på harjakt fick de båda till stor förvåning se en kaja som landade i en grantopp endast ett tiotal meter ifrån dem. Anders blev då räckt hagelbössan åtföljd av uppmaningen: "Här är bössan, pojk! Skjut!". Som han blivit uppmanad så sköt han också kajan och på detta sätt fälldes det första riktiga viltet. Långt innan detta hade han dock övat upp sin skjutskicklighet, bland annat med ett gammalt luftgevär som han fått i födelsedagspresent då han fyllde 4 år. Skjutövningarna sågs inte alltid med blida ögon från hans mor, då en klar nergång av antalet småfåglar vid fågelbordet kunde märkas.

Efter detta första vilt följde sedan viltsorterna i rask takt. Första haren nedlades då Anders var 8, första rådjuret vid 11 och första älgen strax efter att han fyllt 15 år. Även tjuvjakt på gräsänder utövades flitigt under några år strax innan tonåren. Till detta hade han enligt konstruktion som han fått av en äldre herre på orten, Lång-Nisse, tillverkat en egen hagelbössa bestående av en rörstump och en brädbit med en spik i.

De första tveksamma försöken till viltvård kom då Anders i de tidiga tonåren födde upp och släppte ut rävar, grävlingar och duvhökar. Tanken var att öka predationstrycket på introducerade arter av fältvilt som fasan, fälthare och raphöna. Därmed skulle den konkurrens som de utgjorde för det inhemska viltet som skogshare, orre och tjäder minska, med ökade stammar som följd. Med detta arbete deltog han i en viltvårdstävling utlyst av den lokala fältviltsfonden. Bidraget gav som enda resultat en solklar sista placering och ett antal ovänner.

¹ L. Carlström, Sv. Jägareförbundet, muntl.

² Med drivande hund menas en hund som självständigt söker efter spår och under skallgivning följer det bortflyende viltet (Liljeberg & Klaesson, 2000).

En episod minns han tydligt. Det var under den tid då han var polisens kontaktman för omhändertagande av sjukt, skadat och dött vilt. Någon gång på vårvintern fick Anders ett samtal, en älg hade påträffats död på en mindre ö. Isförhållandena var sådana att det gick att gå, men att forsla en älg över isen var inte att tänka på. Inte heller gick det att gräva ner älgen på grund av tjälen. Han fick då återigen ett råd från sin gamle vän Lång-Nisse. ”Går det inte att spränga älgen?” Utrustad med dynamit begav sig så Anders ut till älgen, apterade sprängmedlet och sprängde älgen. Vad som inte föll honom i tankarna var att resterna skulle fastna överallt i träden. När sedan vårsolen gjorde sitt spreds en inte alltför tilltalande doft över Stenhamra centrum. Naturligtvis blev han ålagd att åtgärda problemet. Som tur var fick han hjälp av flitiga småfåglar som åt upp alla rester, och lukten försvann snart.

Utbildning

Efter avklarad grundskola och gymnasium läste Anders 1970-71 en ettårig skoglig grundutbildning på Jälla-skolan utanför Uppsala. Nästa studieperiod var under läsåret 1975-76 då han läste fisk- och viltvård vid SLU. Under samma period läste han även viltvård vid Umeå universitet. Efter ett antal år i arbetslivet läste han 1984 återigen viltförvaltning vid SLU i Umeå.

Att vara jaktelev

Att vara jaktelev innebär att man går i lära hos en erfaren viltvårdare, oftast en yrkesjägare. Mot att få ta del av jägarens kunnande får jakteleven sköta de flesta tunga och tråkiga uppgifter som utgör grunden för viltvården. Exempel på sådana uppgifter kan vara utfodring av vilt, hundträning och tillvaratagande av fällt vilt.

Efter tiden på Jälla-skolan arbetade Anders som jaktelev i flera år. Den första praktiken började 1971 hos greve Hans Gabriel Wachtmeister. Den tjänsten slutande dock relativt snart då Anders vid ett tillfälle råkade tilltala greven ”du”.

Vid sin andra tjänst arbetade han under Jan Åkerman på Mollstabergets gård strax utanför Gnesta, Södermanland. Här fick Anders lära sig att man som yrkesjägare kunde sköta naturen helt efter eget tycke, då man hade så mycket bättre inblick i hur naturen fungerar än någon annan. Ett vanligt inslag i arbetet var att jaga rovdjur med gift. Mest intensivt var användandet av stryknin för förgiftning av rävar, grävling och katter, och fosformos för att förgifta rov-, kråk- och måsfågel.

På Mollstaberget fick han även lära sig att arrangera säljakter. Det viktiga var inte att sälja många skottchanser eller nedlagda villebråd. Det viktiga var att sälja upplevelser, anspänning och minnesvärda strapatser. En händelse Anders särskilt väl kommer ihåg är då en visent hade sålts till en tysk jaktgäst. Visenten var stationär inom ett mycket begränsat område. Jaktgästen fick lära sig att visenter är mycket skygga djur, och därför skulle inte konventionella jaktmetoder som vakt- eller tryckjakt sluta med skottchans. Eftersom det var nysnö och väderförhållandena var utmärkta skulle man istället försöka sig på att smyga på djuret nattetid. Anders visste mycket väl var den tilltänkta visentjuren befann sig, men istället för att leda

jaktgästen direkt dit för ett snabbt och enkelt skott, smög de upp och ner för några berg för att på ett avvägt ansträngande sätt komma till rätt position. Sedan fick en något ansträngd och smått nervös gäst fälla viltet med ett bra skott. Efter en liten omväg hem var jaktgästen sedan utmattad, men lycklig. Dessutom var han helt omedveten om att skottplatsen var endast några hundra meter från jaktkojan. Än idag får Anders julkort från den mycket nöjda jaktgästen. Denna tyska jägare har sedan återvänt flera gånger för att jaga hos Anders. Han köpte en upplevelse utöver vanlig jakt.

När Anders var klar på Mollstaberg flyttade han 1973 vidare till Hultsingstorps gård i Småland. Här träffade han yrkesjägaren Karl Henning, som kom att bli som en andra far för Anders. Av Henning fick han lära sig det mesta av det han kan om viltvård. Arbetet omfattade allt ifrån uppfödning och utplantering av fältvilt och fåglar, till anläggning av viltvatten och -skydd, samt upprättande och skötsel av fällor. Direkt viltvård, fick Anders lära sig består av tre delar: skapande av skydd, foder och vatten för viltet.

Förutom att värna om det nyttiga småviltet måste rovviltet hållas efter med alla till buds stående medel. Detta var en stor uppgift för en yrkesjägare. Särskilt viktigt var att hålla efter förvildade katter och hundar. Andra arter som gjorde stor skada var rävm, grävling, mink, duvhök och kråkfågel. Anders fick därför tillbringa otaliga timmar med att bygga och vittja fällor, anlägga åtlar för vakjakt och gräva konstgryt. Vid ett tillfälle när Anders skulle bygga en tunnelfälla för rävm, hamnade fällan några meter ifrån den plats där Karl Henning tänkt sig. Detta fick som resultat att fällan fick rivras för att byggas upp igen på rätt plats.

1975 bröt Anders upp från Hultsingstorp för att studera vid SLU i Umeå.

Yrkesjägare på Hultsingstorp

När Karl Henning skulle gå i pension från sin tjänst som yrkesjägare på Hultsingstorp 1976, insisterade han på att Anders skulle ta över efter honom. Detta erbjudande kunde Anders inte motstå, och han återvände för påbörja sin första tjänst som yrkesjägare.

Hultsingstorp är en gård som är belägen några mil sydost om Gränna i Småland. Dess historia kan, enligt Anders, spåras så långt tillbaka som till 1270-tal. Själva gården omfattar ca 200 ha av både skogs- och jordbruksmark. Till detta arrenderas också jakträtten på ca 4400 ha. Någon gång runt 1930 ändrades användandet av gården från ett fokus på skogsbruk till att inrikta sig helt på jaktturism, och i samband med detta anställdes Karl Henning för att sköta driften. Skogsbruket blev härmed en underordnad binäring.

Karl Henning började det omfattande arbetet med viltvårdsåtgärder för att gynna det frilevande viltet. Detta arbete fortsatte Anders, och då kom kunskaperna om viltvårdens tre ben väl till hands. I skogarna runt Hultsingstorp finns idag samtliga i Sverige frilevande klövviltsarter, inklusive mufflon. Anders jobbade dock främst med viltvårdande åtgärder som gynnade de arter som jagades kommersiellt, exempelvis rådjur, älg, dovvilt, vildsvin och gräsänder. Även fältviltet som hare, fasan och raphöna ägnades viss omsorg.

För foder och skydd anpassades skogsbruket på fastigheten helt till viltvården. När man skapar foder beror mycket på vilka viltarter som åtgärderna avser gynna. Vad gäller skydd kan detta i många fall anläggas där övrig markanvändning inte kan komma ifråga. Det viktiga är att variera skyddet (K. Henning 1959). På Hultsingstorp friställdes björkar i stor omfattning för att skapa lämpliga matplatser för orre och lämpliga tallar kvävegödslades för att göra dem mer attraktiva för tjädern. Många granplanteringar avverkades och ersattes med till exempel vildapel. Skogsbryn gjordes mer flerskiktade med ökad lövträds- och buskinblandning, och träd fälldes för foder och skydd vintertid.

Även jordbruket fick dra sitt strå till rörelsen. På all jordbruksareal har dikeskanter och åsar utnyttjats för skydd genom buskplanteringar. Dessutom odlades enbart ensilage för viltutfodring, eller så anlade man viltåkrar till gagn för viltet. En enkel viltåker med tex. fodermärgkål, majs, hampa eller vete gynnar många viltarter (K. Henning 1959). Vid anläggningen av en ny liten viltåker för fältfåglar fick Anders ett parti av en ny fröblandning för utprovning. När allt var sått och klart och växterna börjat gro ringde återförsäljaren och bad att Anders inte skulle använda fröblandningen. Anledningen var att den till viss del innehöll hampa. Hampa är alldeles utmärkt som viltfoder, men olagligt att odla i Sverige. Fröblandningen var dock redan sådd och hampan växte alldeles utmärkt, precis intill John Bauer-leden som är en mycket välbesökt vandringsled.

Bild 2: Författaren under en andjakt på Hultsingstorp

Ett omfattande arbete har varit uppfödningen av gräsänder. Varje år har Anders ruvat, kläckt och fött upp ca 10 000 änder. Till största delen har de varit till försäljning, men varje år har det planterats ut ca 2 000 änder på gården. Resultatet har varit ett mycket gott klimat för andjakter, för vilka Hultsingstorp gjort sig kända.

För att lyckas med utplantering av änder måste det finnas lämpliga andvatten. Kunskaperna om hur viltvatten anläggs och sköts kom här väl till pass. Med enkla dämningar, sprängningar eller genom grävning kan mycket göras för att förbättra vattentäkter för viltet (K. Henning. 1959). Utöver de

naturliga vatten som finns grävdes det under den tid Anders var aktiv flera viltvatten på Hultsingstorp.

Anders har planerat anläggningen av dessa vatten så att jakterna ska bli så utmanande och intressanta som möjligt. Änderna är, som en gästande greve uppskattande uttryckte det: "Högt flygande i små buketter", vilket ställer höga krav på jägarnas skjutskicklighet samtidigt som det ger änderna en god chans att klara sig undan. Några vatten har även använts för kräftodling och fiske.

På Hultsingstorp har det funnits ett jakthägn sedan 1967. I hägnet finns dovsvilt, kronvilt och mufflon. Det är dock bara dovsviltet som finns i sådan mängd att den går att jaga kommersiellt. Anders huvudsakliga arbete med hägnet har gått ut på att genom selektiv avskjutning förbättra en från början sned könsfördelning bland dovsviltet, och att få fram hjortar med stora troféer. Skogen inom hägnet sköts på samma sätt som resten av fastigheten.

Förutom viltvården var ett tragikomiskt arbete på Hultsingstorp att se efter de två originalen, bröderna Per och Erik. Ingen visste något mer om dem än just de namnen, och att de var notoriska tjuvjägare och –fiskare. En liten stuga mitt ute i skogen, utan vare sig el eller vatten, var deras hem. Sitt huvudsakliga uppehälle fick de genom att plocka kantareller och hjortron. De var egentligen ganska harmlösa, men otroligt uppfinningsrika vad gäller att tjäna en extra slant på andras bekostnad. Vid ett tillfälle hittade Anders en handmålad skylt som löd: "Självplock julgranar. Lägg 50 kr i brevlådan", på Hultsingstorps mark.

Anders Petrén slutade sin anställning på Hultsingstorps gård i februari 2004 för att starta en ny liknande verksamhet i Halland.

Hundar

Hunden är ju människans bästa vän. Detta gäller kanske framför allt en yrkesjägare. Utan bra hundar går det helt enkelt inte att sköta jobbet. Drivande, stötande³ och ställande⁴ hundar behövs för att klara de olika jakter som bedrivs. Tillgång till hundar som är tränade till eftersök är idag ett lagkrav, och likaså krävs tillgång till apportrande hundar vid fågeljakt. Grythundar⁵ effektiviserar jakten efter räv och grävling.

För Anders var jakten med drivande hundar inledningsvis den viktigaste. Första hunden, en tax vid namn Anders, fick han av sin far. Motiveringen till detta var att: "Då kanske åtminstone någon av er kommer när jag ropar på dig". För denna hund sköts sedan ett antal rådjur och rävar.

När Anders började arbeta mer aktivt med viltvård insåg han snart värdet av duktiga grythundar. En grythund som spelat en stor roll i Anders liv var den tyska jakterriern Ernst. Ernst var av tveksam härstamning, men likafullt en jaktligt virtuos.

³ Den stötande hunden ska genom ett livligt och effektivt sök söka rätt på vilt som skräms iväg mot jägaren, ibland under kort skallgivning från hunden (Hamilton, 1952).

⁴ Den ställande hunden ska genom ett vidsträckt sök finna ett visst slags viltbråd, som hålls kvar på platsen genom hans arbetsteknik och hypnotiserande skall tills jägaren hunnit fram (Hamilton, 1952).

⁵ Grythunden jagar i gryt under jorden, där den antingen irriterar viltet att lämna grytet eller likt den ställande hunden håller kvar viltet så att jägaren kan gräva sig in (Hamilton, 1952).

Bild 3: Ernst visande överdriven viltskärpa vid en nyskjuten räv

Sedan Anders börjat som jaktelev och senare som yrkesjägare har hundinnehavet koncentrerats kring eftersökshundar, stötande och apportrande hundar. Det är sådana som behövs för att bedriva jakt kommersiellt. Numer har Anders endast labrador retriever. Han driver även kenneln LabPower med just labradorer. Den nuvarande stjärnan i stallet, LabPowers Silvia, fick sitt namn efter Sveriges drottning.

Bild 4: Anders och Silvia

Detta ska ha gått till så att Anders med en tidigare hund under en andjakt blivit satt att apportera efter kung Karl XVI Gustav. Som sällskap var även drottning Silvia med. Efter någon timme på ett kyligt pass blev drottningen lite frusen varpå hon undrade om inte hon kunde få hämta någon fågel. Anders fick alltså stå och dirigera en apportrande labrador och en drottning. Vid en senare jakt hade drottning Silvia speciellt bett om att Anders skulle apportera åt henne och kungen, med samma resultat som vid

den föregående jakten: drottning Silvia apporterade fåglar. Senare samma kväll bestämdes då av de andra hundförarna att Anders nästa hund skulle heta Silvia, så att han kunde dirigera båda med samma kommandon.

Avslutning

Anders Petrén växte upp "med jakten i blodet". Jakten blev en helt naturlig del av livet och en del av vardagen. Den klassiska jakten då Anders var ung var jakten med stövare efter hare. Stövarjakt innebär ibland ganska långa timmar på passet eller vid brasan i väntan på haren, något som jag tror inte alltid uppskattas med nutidens uppskrivade tempo. Istället önskas jakter med högt tempo och gott om skottchanser. Exempel på sådana jakter kan vara då snabba hundar stöter dovhjort eller änder. Hunden återvänder sedan direkt till hundföraren. Snabb jakt innebär inte alltid nackdelar. Med få men intensiva jakter störs inte viltet i samma utsträckning som att jagas av en hund var och varannan vecka.

En annan förändring mot den tid då Anders var ung, och som enbart är till det bättre, är de ökade lagkraven på att eftersöks- och apporteringshundar ska finnas tillgängliga. I de allra flesta fall då ett dåligt skott lossats, något som tidigare ofta skulle ha bortförklarats som bomskott, kan eftersök med en bra eftersökshund reda ut situationen och djurets lidande minimeras. Här har även jägarkårens ständigt ökande etiska tänkande och ett stadigt ökande träningskytte bidragit till färre skadeskjutningar.

Idag finns ca 75-80 heltidsanställningar i Sverige som enbart arbetar med praktisk jakt och viltvård⁶. Räknar man tjänster som kombineras med till exempel vaktmästeri eller skogsarbeten finns många fler heltidstjänster. Det är naturligtvis svårt att uppskatta, men någonstans mellan 500-1500 tjänster borde vara rimligt. Antalet yrkesjägare ökar dock stadigt, och den som verkligen är intresserad kan i likhet med Anders Petrén livnära sig inom detta yrke.

Jakten på gods och större gårdar har under de senaste 50 åren genomgått stora förändringar. Ser man bakåt i tiden så var denna jakt till främst för godsägaren och väl utvalda gäster som rekreativjakt. Ofta var det mer eller mindre slutna sällskap som jagade. Mer och mer har sedan jaktens kommersiella värde tagit över. Jaktturismen har idag spridit sig till att omfatta mer än bara jakt efter noggrant framavlade trofébärande djur i södra Sverige. Stort intresse finns numer för mer traditionella jaktformer som älgjakt och skogsfågeljakt⁷.

På några ställen, som Hultsingstorp, insåg man tidigt att det går att tjäna ganska mycket pengar på jaktturism. Sköter man verksamheten bra kan förtjänsten väl överstiga den som traditionellt skogsbruk kan erbjuda. Anders Petrén insåg värdet av detta, främst genom Jan Åkermans och Karl Hennings arbeten. Han fortsatte och utvecklade deras arbetsmetoder på Hultsingstorp och har alltid varit mån om att erbjuda bland de bästa arrangemangen i landet. Han stora skara av nöjda kunder är beviset på att han lyckats.

⁶ A. Petrén, fd. yrkesjägare, muntl

⁷ T. Lind. Yrkesjägare, muntl.

Källor och litteratur

Muntliga referenser

Carlström, L. Jaktvårdskonsulent, Svenska Jägareförbundet, Öster-Malma, Södermanland. 17/4 2004.

Petrén, A. Fd. yrkesjägare vid Hultsingstorps gård, Jönköpings län, Småland. Intervjuad av författaren 20/4 2004

Lind, T. Yrkesjägare vid Torps gård, Julita, Södermanland. 14/5 2004.

Litteratur:

Hamilton, H. 1952. Djur och jakt jorden runt, s 88-177. Bokförlaget Gothia AB.

Henning, K. 1959. Vi vårdar viltet. LTK, Stockholm.

Liljeberg, D. & Klaesson, P. 2000. Jakt med små drivande hundar. ICA bokförlag.

Bilder:

Omslag; bild 2: Foto Erik Granerot

Bild 3: Foto Jan Stangeby

Bild 4: Foto okänd